DIMENSIUNI ALE REGIMULUI NARATIV LIRIC

DIMENSIONS OF THE LYRICAL NARRATIVE REGIME

Carolina GABURA, ORCID: 0000-0002-2286-1683
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 82-3.09

e-mail: cgabura3@gmail.com

Într-o accepţie largă împărtăşită aproape unanim în ştiinţa literară contemporană, epicul, liricul şi dramaticul identifică nişte ,,atitudini" fundamentale, adică nişte reacţii tipice ale eului creator faţă de existenţă în general. ,,O exclamaţie în care se manifestă durerea, bucuria extremă, tânguirea, susţine W. Kayser, reprezintă fenomenul primar al liricului [...]. În mod analog, într-un apel declanşator putem vedea celula embrionară a dramaticului, iar în gestul arătător al lui «iată» [...] celula embrionară a epicului" [1, p. 472-473]. Atare ,,atitudini pure şi originare ale spiritului'' [2, p. 56], cărora, în viziunea lui L. Rusu, le corespund trei tipuri de eu creator: simpatetic, demoniac-echilibrat şi demoniac-anarhic, „pot îmbrăca tot atâtea forme particulare câte opere de arta există" [2, p. 56]. În acest sens liricul, epicul şi dramaticul ţin de domeniul esenţei, având un caracter supraistoric şi prototipic. Înţelese astfel, fenomenele în cauză nu se exclud reciproc, ci se interferează coexistând, într-o măsură mai mare sau mai mică, în orice gen literar. În virtutea acestui fapt, practica literară narativă atestă nu rareori o coeziune armonioasă între liric şi epic, coeziune ce are efecte deosebite în plăsmuirea universului artistic şi preconizează un tip de proză specific. Prozei respective, după cum menţionează M.Zamfir, i s-au atribuit diverse calificative, majoritatea imprecise: „*Proză poetică, poezia prozei, armonia prozei, poem în proză* − iată tot atâtea sintagme cu sens labil, utilizate una în locul celeilalte şi înconjurate în chip egal cu un halo de impreciziune" [3, p. 14].

Totuşi, pentru desemnarea tipului de proză în cauză, atât exegeza străină, cât şi cea românească uzitează mai des termenii proză „lirică" şi proză „poetică". Cât priveşte însă denumirea regimului narativ definitoriu pentru o astfel de proză, nu există niciun fel de ezitări terminologice: pentru nominalizarea lui se dispune de un singur calificativ: „liric". Dar de ce exclusiv „liric", de ce nu şi „poetic"? În căutarea unui răspuns edificator la această întrebare, să examinăm corelaţia poeticitate – lirism.

Poeticitatea, echivalată de unii exegeţi cu literaritatea, este raportată, de regulă, la acele particularităţi distincte ale textului artistic, cum ar fi expresivitatea, armonia, sugestivitatea ş.a., care îl afirmă pe acesta drept produs sui-generis al creativităţii verbale. Pentru P. Valéry, poeticitatea, adevărată magie a cuvântului, constă în aceea că „toate obiectele posibile ale lumii obişnuite [...] se găsesc deodată într-o relaţie indefinibilă, dar minunat de potrivită cu modurile sensibilităţii noastre generale. Adică aceste lucruri şi fiinţe cunoscute [...] îşi schimbă într-un anume fel valoarea. Se chea-

mă unele pe altele, se asociază cu totul altfel decât în modurile obişnuite, ele se găsesc [...] muzicalizate, având rezonanţe unele prin altele şi corespund mărcii armoniei” [4, p. 582]. Pentru teoreticianul J.Burgos, într-un text e poetic tot ce fascinează prin frumuseţe, expresivitate şi noutate. Poetic e, înainte de toate, imaginarul, care se constituie ca expresie „a unei realități nicicând trăite până atunci, netrimețând la nimic anume anterior ei înseși și creatoare a unei ființe de limbaj ce se adaugă realității și făurește un sens” [5, p. 27].

Analizând diverse concepte de poeticitate şi criteriile de definire a acesteia, R. Zafiu ajunge la concluzia că „între cele mai importante criterii pentru definirea poeticităţii, trei sunt nu numai esenţiale, dar chiar asociate, în ciuda interpretărilor radicale care au încercat să impună câte un criteriu în dauna celorlalte: *lirismul, organizarea formală şi caracterul ficţional-imaginar”* [6, p. 11]. În lumina aserţiunii respective, pertinente în esenţă, se impune o prima menţiune: lirismul reprezintă o categorie mai restrânsă decât poeticul şi deci nu e reductibil la aceasta. O altă menţiune care se cere făcută este că lirismul şi poeticul se află într-o relaţie de interdependenţă. Din notaţia de mai sus a cercetătoarei R. Zafiu reiese, absolut corect, că poeticul se manifestă prin lirism (evident, asociat cu alte componente ale operei). Dar tot atât de corect e şi faptul că uneori lirismul, la rândul său, se manifestă prin poeticitate. De exemplu, în romanul *Creangă de aur* de M.Sadoveanu, poeticitatea evocărilor şi a descrierilor subzistă şi potenţează, în repetate rânduri, lirismul spunerii, aceasta încărcându-se de afectivitate vibrantă, de reflexele unor trăiri interioare răscolitoare asumate incert de narator.

Lirismul este pus adeseori în legătură cu perspectiva de prezentare a realităţii în discurs. Cercetătoarea R. Zafiu, încercând să sintetizeze raportul dintre poeticitate şi lirism, relevă că „în textul poetic *lumile imaginare sunt create dintr-o perspectivă subiectivă (lirică) şi sunt izolate, semnalizate, în parte chiar construite de proprietăţile formale ale discursului*” [6, p. 15]. De notat că perspectiva adoptată de narator reprezintă una dintre convenţiile principale care determină regimul narativ. Şi deci dacă admitem că în proză poetică perspectiva atribuită modului de spunere e *lirică*, trebuie să admitem, de asemenea, că regimul narativ pe care aceasta din urmă îl condiţionează în mare parte e tot *liric* (nu poetic).

La liricizarea regimului narativ contribuie, în mare măsură, factura emoţional-psihologică a eului şi persoana enunţării. Cu certitudine, se liricizează mai lesne regimul narativ instaurat de naratorul homodiegetic. Căci acest narator ce evoluează la persoana I se apleacă, înainte de toate, asupra propriei interiorităţi şi prezintă lumea prin prisma opticii sale personale. Drept urmare, el are posibilităţi foarte mari, incomparabil mai mari decât cele ale naratorului heterodiegetic, de a-şi exprima afectivitatea, de a sensibiliza şi poetiza spunerea.

În opoziţie cu naratorul homodiegetic, cel heterodiegetic, fiind impersonal, îşi configurează o efigie psihologică incertă. Totuşi de multe ori, după oarecare tatonări în discurs, putem să o identificăm, cu aproximaţie. Astfel, intuim că naratorul anonim din romanul *La Medeleni* de I. Teodoreanu este o natură expansivă, afabilă şi candidă,

iar cel din romanul *Povara bunătăţii noastre* de I. Druţă este un meditativ lirico-ironic. Neîndoios, identitatea emoţional-psihologică a naratorului din lucrările sus-citate contribuie în mod evident la liricizarea perspectivei şi, în ultima instanţă, a regimului narativ.

În funcţie de interioritatea sa (lirică ori nonlirică), naratorul percepe diferit realitatea, punctul lui de vedere (viziunea, perspectiva) asupra lumii fiind marcat de o individualitate proeminentă. În interpretarea lui J. Lintvelt, „cu toate că perspectiva se repercutează efectiv asupra celorlalte planuri ale textului narativ" [7, p. 51-52], ea aparţine „numai şi numai planului perceptiv-psihic" [7, p. 52]. Perspectiva relevă atitudinea faţă de lume, concepţia lui asupra acesteia, adică se referă nu numai la *cât vede* el, ci şi *cum vede*.

Ţinem să atragem atenţia că în proza lirică naratorul nu rareori creează situaţii speciale de discurs pentru verbalizarea punctului său de vedere. Se ştie că situaţia de discurs „înglobează cadrul fizic şi social în care se produce enunţarea, imaginea pe care interlocutorii o au despre ea, identitatea acestora, ideea pe care fiecare dintre ei şi-o face despre celălalt (inclusiv reprezentarea pe care fiecare dintre ei o are cu privire la ce gândeşte celălalt), evenimentele care au precedat enunţarea..." [8, p. 428]. În cazul regimului narativ homodiegetic, prevalează situaţiile de discurs în care naratorul are posibilitatea să-şi exprime emotiv atitudinile şi trăirile sale în legătură cu obiectul reflectării. Spectacolul fascinant al naturii, o întâmplare din existenţa sa ori a celorlalte personaje îl impulsionează pe enunţător să-şi reveleze impresiile care prefigurează imaginea lui psihologică. La fel şi naratorul heterodiegetic liric imaginează situaţii de discurs care pun în evidență sensibilitatea lui, dar nu direct: aceasta transpare indirect, în aprecierea şi prezentarea evenimentelor, personajelor. E relevabil faptul că atât naratorul homodiegetic, cât şi cel heterodiegetic (evident, ambii de factură lirică) dau predilecţie comentariilor ce iau forma unor digresiuni poematice palpitante, cum e în romanul *În căutarea timpului pierdut* de M. Proust ori în romanul *Şatra* de Z. Stancu. Tensiunea afectivă care vibrează în atare situaţii de discurs este pusă în valoare de desfăşurarea ceremonioasă ori haotică a frazelor, de limbajul uşor metaforizat, prin mijlocirea cărora naratorul instaurează o atmosferă de o poeticitate surprinzătoare; ceea ce, de asemenea, implică liricizarea regimului narativ.

Aşadar, regimul narativ liric îşi defineşte statutul în virtutea câtorva factori fundamentali, care se află în strânsă corelaţie: factura emoţional-psihologică a locutorului, lirismul perspectivei şi poeticitatea (imaginarului, organizării formale) ca sursă a lirismului.

Referințe:

1. KAYSER, W. *Opera literară. O introducere în ştiinţa literaturii.* Bucureşti: Univers, 1979.
2. RUSU, L. *Estetica poeziei lirice*. Bucureşti: Editura pentru literatură, 1969.

3. ZAMFIR, M. *Poemul românesc în proză*. București: Minerva, 1981.
4. VALERY, P. A. *Poezii. Dialoguri. Poetică și estetică*. București: Univers, 1989.
5. BURGOS, J. *Pentru o poetică a imaginarului*. București: Univers, 1988.
6. ZAFIU, R. *Narațiune și poezie*. București: Bic ALL, 2000.
7. LINTVELT, J. *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*. București: Univers, 1994.
8. DUCROT, O., SCHAEFFER, J.-M. *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*. București: Babel, 1994.